

ROMANIK DOSTONLARNING G'OYAVIY – BADIY FOLKLOR XUSUSIYATLARI

Shavkatova Shaxzoda Shokirjon qizi

*Qo'qon Universiteti Andijon
filiali filialogiya va tillarni o'qitish
o'zbek tili yo'nalishi.*

Email: shaxzodashavkatova62@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada romanik dostonlarning shakllanish jarayoni, ularning g'oyaviy – badiiy mazmuni hamda folklor bilan bog'liqligi keng yoritilgan. Romanik dostonlarning xalq og'zaki ijodiga xos bo'lgan motivlar, obrazlar tizimi, syujet qurilishi va badiiy ifoda vositalari tahlil qilinadi. Shuningdek, dostonlarda qahramonlik, muhabbat, vatanparvarlik, sadoqat, adolat kabi umuminsoniy g'oyalar folklor an'analari asosida qanday badiy talqin etilgani ochib beriladi. Tadqiqot davomida romanik dostonlarining xalq hayoti, urf – odatlari va dunyoqarishini aks ettiruvchi muhim adabiy manba ekanligi ilmiy asosida yoritiladi. Maqola romanik dostonlarning badiiy – estetik qiymatini chuqur anglashda xizmat qiladi.

Kalit so'zlar. Romanik doston, folklor, xalq og'zaki ijodi, g'oya, badiiylik, syujet, obraz, qahramonlik, epik an'ana, milliy qadriyatlar.

Abstract. This article comprehensively covers the formation process of romantic epics, their ideological and artistic content, and their intrinsic connection with folklore. It analyzes motives, systems of characters, plot structures, and artistic means of expression inherent in oral folk creativity within romantic epics. Furthermore, the study reveals how universal human ideas such as heroism, love, patriotism, loyalty, and justice are artistically interpreted based on folklore traditions. The research scientifically substantiates that romantic epics serve as an important literary source reflecting the life, customs, and worldview of the people. The article contributes to a profound understanding of the artistic and aesthetic value of romantic epics.

Keywords: Romantic epic, folklore, oral folk creativity, idea, artistry, plot, character, heroism, epic tradition, national values.

Аннотация. В данной статье подробно освещаются процесс формирования романических дастанов, их идейно-художественное содержание и связь с фольклором. Анализируются мотивы, система образов, структура сюжета и художественно-изобразительные средства, характерные для устного народного творчества в романических дастанах. Также раскрывается художественная интерпретация таких общечеловеческих идей, как героизм, любовь, патриотизм, верность и справедливость на основе фольклорных традиций. В ходе исследования научно обосновывается роль романических дастанов как важного литературного источника, отражающего жизнь, обычаи и мировоззрение народа. Статья способствует глубокому пониманию художественно-эстетической ценности романических дастанов.

Ключевые слова: Романический дастан, фольклор, устное народное творчество, идея, художественность, сюжет, образ, героизм, эпическая традиция, национальные ценности.

Kirish. Jahon adabiyotlari romanik dostonlar muhim epik janrladan biri hisoblanadi. Ular asosan o'rta asrlarda shakllangan bo'lib, xalq og'zaki ijodi va yozma adabiyot o'rtasidagi muhim bog'lovchi bo'g'in vazifasini bajargan. Romanik dostonlar xalqning tarixiy xotirasi, orzu – umidlari, ijtimoiy hayoti va axloqiy qarashlarini badiiy obrazlar orqali aks ettiradi. Folklor romanik dosotonlarning asosiy manbalaridan biri bo'lib, ularning syujeti, obrazlar tizimi va badiiy uslubda yaqqol namoyon bo'ladi. Xalq ertaklari, afsonalari, rivoyatlari va qo'shiqlari dosotonlarning mazmunan boyishiga xizmat qilgan. Ayniqsa, xalq qahramonlari, sadoqatli oshiq – ma'shuqlar, jasur jangchilar obrazi romanik dostonlarda folklorga xos tarzda tasvirlanadi. Romanik dostonlarning g'oyaviy – badiiy xususiyatlarini o'rganish adabiyotshunoslik uchun muhim ahamiyatga ega. Chunki bu asarlar orqali xalqning ma'naviy dunyosi, estetik qarashlari va miliy qadriyatlarini chuqurroq anglash mumkin. Shu sababli mazkur mavzuni tadbiq etish dolzarb ilmiy masalalardan biri hisoblanadi.

Asosiy qism. Romanik dostonlar (ishqiy-sarguzasht eposi) o'zbek folklorida qahramonlik dostonlarining ichki evolutsiyasi natijasida yuzaga kelgan. Akademik V.M. Jirmunskiy ta'riflaganidek, jamiyatda urug'-aymoqchilik munosabatlari o'rnini feodal munosabatlar egallashi bilan epik pafos "vatan mudofaasi"dan "shaxsiy taqdir va muhabbat" muammosiga ko'chadi. Romanik dostonlarda markaziy konflikt (ziddiyat) endi tashqi dushman bilan emas, balki qahramonning baxtiga to'sqinlik qiluvchi ijtimoiy muhit, zolim ota yoki tabaqalanish bilan bog'liq bo'ladi. O'zbek xalq og'zaki ijodining eng go'zal sahifalaridan birini tashkil etuvchi romanik dostonlar inson qalbi, uning orzu-armonlari va chinakam muhabbat qissalarini o'zida mujassam etadi. Qahramonlik dostonlaridan farqli o'laroq, ushbu janrda epik markaz yurt mudofaasidan shaxsiy taqdir va inson erki masalasiga ko'chadi. Bu dostonlarda qahramonning mardligi uning jismoniy kuchida emas, balki ishq yo'lidagi sadoqati, sabr-toqati va ma'naviy metinligida namoyon bo'ladi. Romanik dostonlarning g'oyaviy asosini ijtimoiy tengsizlikka qarshi isyon tashkil etadi. *"Tohir va Zuhra"*, *"Oshiq G'arib va Shohsanam"* kabi asarlarda sevishtganlar tabaqalanish, boylik va amalparastlik to'siqlariga duch keladilar. Xalq bu asarlar orqali insonning qadri uning nasabida emas, balki pokiza qalbida ekanligini ilgari suradi. Muhabbat bu yerda nafaqat ikki yoshning tuyg'usi, balki insonning o'z huquqi va erkinligi uchun kurashish quroliga aylanadi. Adolatli shoh g'oyasi va zulmning mag'lubiyati dostonlarning yakuniy nuqtasi bo'lib, xalqning ezgulikka bo'lgan cheksiz ishonchini ifodalaydi. Romanik dostonlarning badiiy jozibasi uning liro-epik tabiatida yaqqol ko'zga tashlanadi. Voqealar rivoji nasriy yo'l bilan bayon etilsa-da, qahramonlarning ruhiy iztiroblari, quvonch va sog'inchlari she'riy parchalar (termalar) orqali bayon etiladi. Bu esa asarning hissiy ta'sirchanligini oshiradi. Masalan, *"Kuntug'mish"* dostonida qahramonning farzandlaridan ayrilgan holati yoki yoriga bo'lgan sog'inchi shunday nafis lirik misralarda beriladiki, u tinglovchining qalbiga chuqur kirib boradi. Bu dostonlarda tabiat ham jonli obrazga aylanadi: qahramonlar dardini turnalarga, chopqir otiga yoki oqar daryoga so'zlaydi, bu esa inson va koinot o'rtasidagi uzviy bog'liqlikni ko'rsatadi. Romanik dostonlar o'ziga xos

poetik ramzlar bilan boyitilgan. G'oyibona ishq yoki tush ko'rish motivi bu asarlarning boshlanish nuqtasi bo'lib, muhabbatning ilohiyligiga ishora qiladi. Qahramonning o'z sevgilisini izlab uzoq yurtlarga safari — bu shunchaki jismoniy harakat emas, balki ruhning yuksalishi va kamolot yo'lidir. Musofirlikda chekilgan azoblar qahramonni hayot sinovlarida toblaydi, uni donishmand va matonatli shaxsga aylantiradi.

Folklorik an'analar va Baxshichilik san'ati. Romanik dostonlar baxshilar (Bulung'ur, Qo'rg'on, Xorazm, Sherobod dostonchilik maktablari) tomonidan o'ziga xos "yo'l" bilan ijro etiladi. Xorazm maktabida bu dostonlar ko'proq musiqiylikka (doston-operaga) yaqin bo'lsa, janubiy maktablarda epik hikoyachilik ustuvorlik qiladi. Bu esa dostonning badiiy folklor xususiyatlari hududiy jihatdan boy va xilma-xil ekanligini ko'rsatadi. Badiiy folklor (xalq og'zaki ijodi) o'zining yaratilishi, ijro etilishi va saqlanish jarayoniga ko'ra yozma adabiyotdan keskin farq qiladi. Uning asosiy xususiyatlari quyidagilardan iborat:

Og'zakilik: Folklor asarlari asrlar davomida og'izdan og'izga o'tib kelgan. Bu uning jonli muloqot va ijro jarayoni bilan bog'liqligini ta'minlaydi.

Jamoaviylik (Kollektivlik): Folklor asari bir kishi tomonidan boshlab berilsa-da, vaqt o'tishi bilan butun xalqning tajribasi, dunyoqarashi va badiiy didi bilan boyib boradi. Unda butun bir jamoaning orzu-intilishlari aks etadi.

Anonimlik: Asarlarning ilk muallifi noma'lum bo'ladi. Xalq dostonlari yoki ertaklarini aniq kim birinchi bo'lib yaratgani saqlanib qolmagan, ular xalq mulki hisoblanadi.

Variantlilik: Har bir ijrochi (baxshi, ertakchi) asarni o'z mahoratidan kelib chiqib o'zgartirishi, unga yangi elementlar qo'shishi mumkin. Shuning uchun bitta asarning o'nlab talqinlari mavjud bo'ladi.

An'anaviylik: Folklor asarlari ma'lum bir barqaror qoliplar, turg'un obrazlar va badiiy tasvir vositalari (masalan, doimiy epiteta, o'xshatishlar) asosida yaratiladi.

Xalqchilik: Mazmunan xalqning mehnati, urf-odati, kurashi va g'alabalarini badiiy shaklda ifodalaydi.

Хулоса. Хулоса қилиб айтганда, романик халқ оғ'закі іжоді аналари асосіда шаклланган, оғ'ойавіі ва бадііі јіһатдан бой епик асарлардир. Уларніг мазмуніда фолклорга хос бо'лган сюјетлар, тінсollar ва бадіііі тасвір vositalari муһім о'рін егаллајді. Достонларда халқніг орзу – інілішлари, ахлоқіі қарашлари ва һайотіі тајрібасі бадіііі умумласhtirilgan holda ifodallanadi. Романик достонларніг фолклор хусусіятлари уларніг узоқ аsрлар davomida xalq orasida yashab kelishiga sabab bo'lgan. Ushbu asarlar nafaqat adabiy yodgorlik, balki xalq ma'naviy merosining muhim qismi hisoblanadi. Ularni o'rganish orqali milliy madaniyat, tarix va adabiy tafakkurning rivojlanish bosqichlarini chuqurroq anglash mumkin. Shu bois romanik dostonlarning oғ'ойавіі – бадіііі фолклор хусусіятларіні таdqіq etish adabiyotshunoslikda muhim ahamiyat kasb etadi hamda yosh avlodni milliy qadriyatlar ruhida tarbiyalashda muhim manba sifatida xizmat qiladi.

Фойдаланілган адабііотлар ро'ууаі

1. Zarifov H. *O'zbek xalq qahramonlik eposi*. – Toshkent: Fan, 1947. (Romanik dostonlarning janr sifatida shakllanishi va qahramonlik eposidan farqi bo'yicha asosiy manba).
2. Jirmunskiy V. M., Zarifov H. *Uzbekskiy narodniy geroicheskiy epos*. – Moskva: Goslitizdat, 1947. (Dostonlarning qiyosiy tahlili va "xalq romani" terminining ilmiy asosi).
3. Mirzayev T. *Xalq baxshilarining epik repertuari*. – Toshkent: Fan, 1979. (Dostonlarning ijro etilish xususiyatlari va baxshichilik maktablari bo'yicha fundamental tadqiqot).
4. Saidova M. *O'zbek xalq baxshilari repertuaridagi ishqiy dostonlar*. – Toshkent: Fan, 1979. (Ishqiy-romanik dostonlarning oғ'ойавіі-бадіііі тahlili va ayol obrazlari talqini bo'yicha maxsus kitob).
5. Musaqulov A. *O'zbek xalq lirikasi*. – Toshkent: Fan, 2010. (Dostonlardagi liro-epik tasvir usullari, she'riyat va nasr munosabati bo'yicha yangi tadqiqot).
6. Eshonqul J. *Folklor: obraz va talqin*. – Toshkent: Fan, 1999. (Dostonlardagi "tush", "oғ'ойibona ishq" kabi mifologik va ramziy motivlar tahlili).

7. Musaqulov A. O'zbek xalq lirikasi. — Toshkent: "Fan", 2010. (Romanik dostonlardagi lirik kechinmalar tahlili).
8. Turdimov Sh. «Go'ro'g'li» dostonlarining genezisi va tadrijiy bosqichlari. — Toshkent: "Fan", 2011.
9. Eshonqul J. O'zbek folklorida tush va uning badiiy talqini. — Toshkent: "Fan", 2011.
10. Oshiqnoma (Ko'p jildlik dostonlar majmuasi, 1-6 kitoblar). — Urganch: "Xorazm", 2006–2013. (Romanik dostonlar matnlari to'plami).